

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано сучасний стан бюджетного фінансування програм розвитку АПВ, спрямованих на оновлення технічної бази сільськогосподарських товаровиробників. Розглянуто практику формування основних організаційно-економічних заходів державного регулювання процесу оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора, виявлено його основні проблеми і недоліки. Визначено головні пріоритетні напрями удосконалення й розвитку цього процесу.

Головною передумовою успішної виробничо-комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств є оптимальне забезпечення ресурсами. Найкращих результатів досягають ті підприємства, які своєчасно технічно переозброюються, запроваджують нову техніку, чітко виконують усі технологічні прийоми в агротехнічні строки.

Але зазначимо, що в аграрній сфері посилюється критичність ситуації щодо технічного забезпечення галузей агропромислового виробництва. Сільськогосподарські підприємства лише на 45–58 % від технологічної потреби забезпечені технікою, з якої майже 90 % потребує заміни. Кількість зношеної техніки, яка списується підприємствами, значно перевищує кількість її закупівлі. Інфраструктурна складова агропромислового комплексу, що пов'язана із системою технічного сервісу, практично не функціонує, а витрати сільськогосподарських підприємств на ремонт і технічне обслуговування машин і обладнання щороку зростають. Потреба аграріїв у фінансових ресурсах залишається високою, а бюджетні асигнування на розвиток АПВ надходять в недостатньому розмірі та зменшуються з року в рік. Безсумнівно, сучасний кризовий стан із оновленням матеріально-технічної бази вимагає прийняття кардинальних організаційно-економічних заходів.

Питання державного регулювання технічного оновлення сільськогосподарських підприємств розглядають М.Я. Дем'яненко, Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, П.А. Денисенко, Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят та ін. Проте в дослідженнях цих авторів недостатньо розкрито вплив ринкових важелів у поєднанні з

державною підтримкою на формування матеріально-технічної бази агропідприємств.

Метою статті є аналіз функціонування основних організаційно-економічних заходів державного регулювання стосовно оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора і визначення пріоритетних напрямів їх удосконалення.

Міністерством аграрної політики та продовольства України протягом останніх років здійснюється ряд регуляторних заходів з надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам для придбання техніки. Основними складниками державної підтримки технічного оновлення в сільському господарстві України в останні десять років були: часткова компенсація вартості нової техніки вітчизняного виробництва, придбаної товаровиробниками; бюджетна підтримка операцій по лізингу сільськогосподарської техніки; часткова компенсація відсотків по кредитах.

Динаміка й структура механізму державного фінансування підтримки та розвитку агропромислових підприємств є нестабільною і неефективною в реалізації регуляторної політики держави у сфері матеріально-технічного забезпечення (табл.1).

За аналізований період в Україні обсяги видатків зросли у 3 рази, а на підтримку розвитку аграрних підприємств лише на 3,5 %. У 2003 р. частка асигнувань становила 66 % загальних видатків, а в 2012 р. — лише 22,1 %.

Обсяги державного фінансування АПВ Харківського регіону через механізм здешевлення кредитів за період 2000–2012 рр. зросли від 3,3 до 549,8 млн грн, проте з 2009 р. фінансування часткової компенсації вартості складної техніки зовсім припинилось (табл. 2).

Необхідно зазначити, що протягом 2012 р. продовжувалося технічне переоснащення агропромислового виробництва Харківської області. Так, за 2012 р. сільгоспвиробниками придбано 2150 од. сучасної сільськогосподарської техніки на загальну суму 1298,2 млн грн, що майже в 1,6 раза більше порівняно з 2011 р. За рахунок реалізації програм

**Динаміка обсягів витрат на підтримку сільськогосподарських товаровиробників
за рахунок коштів загального фонду Держбюджету, млн грн**

Показник	Рік							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012
Виділено, всього	2468,4	4406,4	5575,6	7107,4	10441,3	4383,6	5571,7	6253,0
у т.ч. на підтримку розвитку підприємств агропромислового комплексу	1608,5	1872,4	2355,4	3712,4	6391,1	935,2	1792,8	1380,4
на часткову компенсацію вартості складної с.-г. техніки вітчизняного виробництва	36,2	116	—	99,8	97,1	—	—	—
Заходи по операціях лізингу вітчизняної с.-г. техніки	—	—	5,0	—	40,0	—	—	5,0
Здійснення фінансової підтримки підприємств через механізм здешевлення кредитів	141,5	415,1	319,5	551,3	1021,3	300,0	626,1	417,8

Таблиця 2

**Динаміка обсягів бюджетних видатків підприємствам АПВ Харківської області
за програмами держаної підтримки, млн грн**

Програма	Рік									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011	2012
Здійснення фінансової підтримки підприємств АПВ через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів	6,1	21,9	6,7	21,4	13,3	20,3	38,9	17,74	626,6	549,75
Часткова компенсація вартості складної техніки	0,9	0,8	0,6	5,3	1,1	7,64	5,74	—	—	—
Разом	10,1	37,9	39,4	47,5	102,8	108,5	131,9	32,1	626,6	549,75

Джерело: дані Міністерства аграрної політики та продовольства України

Таблиця 3

**Обсяги придбання сільськогосподарської техніки суб'єктами господарювання
Харківської області в динаміці, одиниць**

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2009 р., %
Трактори всіх марок	101	244	404	561	у 5,6 раза
Зернозбиральні комбайни	61	67	212	180	у 3,0 раза
Жнивarki	15	15	44	80	у 5,3 раза
Плуги	26	13	41	64	у 2,5 раза
Сівалки зернові	31	70	114	220	у 7,1 раза
Сівалки для посіву кукурудзи	23	35	21	30	130,0 %
Культиватори	35	86	81	146	у 4,2 раза
Оприскувачі	29	45	58	75	у 2,6 раза
Всього придбано техніки, млн, грн	186,6	351,4	837,2	1298,2	у 6,7 раза

підтримки агропромислового виробництва освоєно 11,8 млн грн обласного і державного бюджетів, що дало змогу аграріям підвищити темпи оновлення і укріплення машинно-тракторного парку (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 показує, що позитивна динаміка щодо обсягів придбання технічних засобів спостерігається практично по всіх видах сільськогосподарської техніки. Обсяги придбання тракторів за останні чотири роки зросли у 5,6 раза, зернозбиральних комбайнів — у 3 рази, а загальна сума вкладень на придбання сільськогосподар-

ської техніки аграрними підприємствами Харківської області зросла майже у 7 разів — з 186,6 до 1298,2 млн грн. Проте витрати по Міністерству аграрної політики та продовольства України на часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки, затвержені державним бюджетом України на сільське господарство, скоротилися від 276 млн грн (2002 р.) до 97,1 млн грн (2008 р.), а починаючи з 2009 р. взагалі не передбачалися [5]. Практика показує, що багатьом сільськогосподарським підприємствам було складно одноразово сплачувати 70 % вартості складної

техніки й необхідно було вишукувати можливості залучення довгострокових кредитів. Як відомо, на ці цілі пільгове кредитування не поширюється. Водночас вкрай негативним фактом залишається суттєва невідповідність ціни та якості вітчизняної сільськогосподарської техніки. Отже таке стимулювання вітчизняного машинобудування відбувається за рахунок аграріїв.

Іншим заходом держави було фінансування закупівлі сільськогосподарської техніки за рахунок коштів держбюджету та передачі її у фінансовий лізинг, що є однією з найпоширеніших у світовій практиці форм фінансування. Проте, починаючи з 2009 р. ця програма державної підтримки агровиробників не здійснюється.

Вкрай негативними щодо сучасної системи бюджетного фінансування галузевих складників економіка України є факти нецільового використання розпорядниками коштів державного бюджету і недостатньої роботи щодо забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технікою.

Проведені дослідження показали, що програма фінансової підтримки підприємств АПВ через механізм здешевлення кредитів не позбавлена недоліків, що перешкоджають її ефективній дії. Значним недоліком цього механізму є невідповідність деяких напрямів цільового використання пільгових кредитів економічно обґрунтованими строками кредитування. Низька прибутковість аграрного бізнесу не дає змоги відшкодувати більшість із передбачених пільговим механізмом середньострокового кредитування витрат у зазначені строки (до 3 років) [1].

Залишається недосконалим механізм розподілу бюджетних коштів на розвиток АПВ між регіонами (розподіл здійснюється пропорційно середньорічному обсягу виробництва валової продукції сільського господарства). Ефективніше виділення бюджетних коштів за їх фактичною потребою, ступенем інвестиційної привабливості, кредитоемістю і платоспроможністю аграрних підприємств регіону.

Зазначимо, що державна підтримка сільськогосподарських підприємств через механізм здешевлення позик сприяє підвищенню рівня їх забезпечення кредитними ресурсами. Кредитне забезпечення АПВ, окрім інших факторів, великою мірою залежить від суми коштів державного бюджету, спрямованих на програму здешевлення позик.

З 2000 року запроваджено механізми пільгового кредитування, відповідно до яких компенсація

частини кредитної ставки комерційних банків з Державного бюджету здійснюється до 1 грудня поточного року. Впровадження з 2004 року механізму здешевлення не лише коротко-, а й довгострокових кредитів (понад один рік), а також зростання довіри кредиторів до сільськогосподарських позичальників сприяло збільшенню термінів кредитування підприємств галузі як на ринкових, так і на пільгових умовах. Зокрема, 2005 року — 52,0 %, а 2006-го — 58,0 % кредитів, наданих банками сільськогосподарським товаровиробникам, були довгостроковими. Але у кризовому 2009 р. ситуація вкрай погіршилась — обсяги наданих агроформуванням кредитів зменшились, а відсоткові ставки зросли до 20–25 %.

Цілком зрозуміло, що розвитку банківського кредитування аграрної сфери сприятиме зростання мотивації комерційних банків, що формується під впливом допустимого рівня кредитного ризику, реального (кредитоспроможного) попиту позичальників на банківський кредит, наявної ресурсної бази кредиторів.

Кредитні відносини з підприємствами аграрного сектору для банків були й залишаються ризикованими. Серед основних видів ризиків можна виділити сезонність виробництва і попиту на продукцію (з цим пов'язані коливання обсягів грошових надходжень і платоспроможність позичальника), високу залежність результатів господарювання від погодних умов, недостатню ліквідність застави, що пропонується в забезпечення кредиту; необхідність формування кредитором значних страхових резервів на покриття можливих втрат від проведення кредитних операцій, що знижує рентабельність цих операцій, нерозвиненість страхового ринку в країні, який нині забезпечує сільськогосподарським товаровиробникам формальний страховий захист; операційні ризики, пов'язані з недосконалістю банківських технологій і відсутністю у банків досвіду роботи із сільськогосподарськими позичальниками.

Отже, банківське кредитування поки що не відіграє суттєвої ролі в розвитку сільськогосподарської галузі. Проте вже помітні позитивні тенденції щодо зростання обсягів кредитування з боку вітчизняних комерційних банків, у т. ч. й пільгового кредитування. Державна підтримка аграрних підприємств через механізм часткової компенсації вартості кредитів також сприяє підвищенню їх забезпеченості банківськими кредитними ресурсами.

Аналіз існуючого порядку державної підтримки технічного оновлення аграрного виробництва свідчить

про необхідність його вдосконалення. Головними недоліками існуючого механізму є: обмежені розміри та відсутність позитивної динаміки щодо зростання асигнувань; не достатньо обґрунтована структура програм та заходів фінансування АПВ; неефективний механізм контролю цільового використання коштів [5].

Розвитку агропромислового виробництва регіону сприятиме інтегрований механізм взаємодії системи державного фінансування і конкретних дій регіонального управління аграрним виробництвом.

Програмами економічного і соціального розвитку Харківської області на 2013 рік передбачено сукупність заходів щодо розвитку агропромислового виробництва. Планувалося забезпечити обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції й темпи приросту валової продукції сільського господарства відповідно до основних показників розвитку сільського господарства області. Завдяки реалізації передбачених заходів виробництво валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) по всіх категоріях господарств мало зрости на 4,4 %, у т. ч. виробництво зерна — на 17,8 %, сої — на 3,8, овець — на 0,2, плодів та ягід — на 1,5, м'яса (у живій вазі) — на 12, молока — на 2, яєць — на 4, вовни — на 2 % [7].

Основними проблемами розвитку АПВ регіону є: низький рівень освоєння підприємствами сучасних інноваційних технологій, у зв'язку з чим у галузі автоматично унеможливується процес зниження собівартості сільськогосподарської продукції та зростання її якості і безпечності, які б відповідали міжнародним стандартам; низькі темпи розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та хімічної промисловості для забезпечення агропромислового виробництва сучасною технікою, мінеральними добривами, засобами захисту рослин; нераціональне використання земель, зниження родючості та деградації ґрунтів внаслідок інтенсивного їх використання при обмеженому внесенні органічних та мінеральних добрив.

Висновки. За наявності відносно ефективного стимулюючого впливу державної підтримки галузі технічне оновлення сільського господарства здійснюється вкрай повільно. Головними факторами результативності технічного оснащення в сільському господарстві України стали недостатній рівень і нестабільність бюджетного фінансування, недостатній фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників, нечітке визначення суб'єктів підтримки. Серед напрямів удосконален-

ня організаційно-економічного механізму державної підтримки аграрних товаровиробників варто виділити:

встановлення чітких і економічно обґрунтованих критеріїв розподілу бюджетних коштів;

запровадження механізму участі сільськогосподарських товаровиробників у програмах державної фінансової підтримки на умовах рівного доступу та ефективного використання коштів;

збільшення обсягів фінансування і впровадження системи контролю за їх цільовим використанням;

визначення різних видів ефектів (економічного, соціального, екологічного) щодо вкладень коштів у розвиток сільського господарства.

підвищення ефективності видатків бюджету для підтримки аграрного сектору економіки шляхом запровадження програмно-цільового методу формування і використання бюджетних коштів.

Використані джерела

1. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / О. Є. Гудзь, А. В. Сомик // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 54—63.
2. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / М. Я. Дем'яненко // Доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 26—27 квіт. 2007 р.). — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 64 с.
3. Збарський В. Державна підтримка сільського господарства / В. Збарський, В. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. — 2010. — № 6 (255). — С. 27—31.
4. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М. Й. Малік // Фінанси України. — 2004. — № 5. — С. 47—53.
5. Маренич Т.Г. Державне регулювання технічного оновлення сільськогосподарських підприємств / Т. Г. Маренич, О. А. Луценко [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vkhdтусg/2010_104/05.pdf.
6. Онегина В.М. Государственное регулирование и активизация инвестиции в АПК Украины / В. М. Онегина // Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса. — М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова: «Энциклопедия российских деревень», 2008. — С. 730—736.
7. Програма економічного і соціального розвитку Харківської області на 2013 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.oblrada.kharkov.ua/uk/news/zatverdzheno-prohramu-ekonomichnoho-i-sotsialnohorozyvtku-harkivskoyi-oblasti-na-7334.html>.
8. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / [Білоусько Я. К., Бурилко А. В., Денисенко П. А. та ін.]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 132 с.
9. Ткачук І.В. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств / І. В. Ткачук // Облік і фінанси АПК. — 2011. — № 2. — С. 102—105.